

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

ГУСЬ АЛІНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 347.211:[347.195:378](043.3)

**ПРАВОВИЙ РЕЖИМ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ
У СКЛАДІ МАЙНА ДЕРЖАВНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДІВ**

Спеціальність 12.00.04 – господарське право,
господарсько-процесуальне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2015

Дисертація на правах рукопису.

Робота виконана в Інституті економіко-правових досліджень НАН України (м. Київ).

Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений юрист України
Устименко Володимир Анатолійович,
Інститут економіко-правових
досліджень НАН України, директор (м. Київ).

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент
Рєзнікова Вікторія Вікторівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, професор кафедри
господарського права (м. Київ);

кандидат юридичних наук
Давидюк Олександр Миколайович,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого МОН України,
доцент кафедри господарського права (м. Харків).

Захист відбудеться **“7” липня 2015 року о 14⁰⁰ годині** на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 11.170.02 в Інституті економіко-правових досліджень НАН України за
адресою: 01032, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 60.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці за адресою: 01032, м. Київ,
бульвар Тараса Шевченка, 60, к. 202.

Автореферат розісланий **“6” червня 2015 року**.

**В.о. ученого секретаря
спеціалізованої вченої ради**

Г.Д. Джумагелдієва

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Активізація науково-технічного співробітництва України з Європейським Союзом відповідає інноваційному вектору розвитку економіки знань, відкриває шлях до підвищення якості життя українського суспільства. Важливою ланкою названого процесу є створення інноваційної продукції, ефективного використання нових ідей, винаходів і наукових відкриттів з подальшою їх комерціалізацією. Сьогодні назріла необхідність узагальнення досвіду формування та використання нематеріальних активів у господарській діяльності вищих навчальних закладів з метою розробки правового механізму забезпечення їх фінансової автономії у період активного інноваційного розвитку.

У сучасних умовах використання нематеріальних активів відбувається у всіх сферах господарської діяльності, зокрема, в інноваційній. Закріплена Законом України «Про вищу освіту» можливість комерційного використання вищими навчальними закладами нематеріальних активів, зокрема, шляхом їх внесення до статутного капіталу створених ними інноваційних структур різних типів, має важливе значення для регламентації та розвитку їх інноваційної діяльності. Разом з тим, аналіз практики застосування відповідних положень Закону України «Про вищу освіту», судової практики дозволяє виявити наявність системних прогалин у правовому регулюванні та доцільність подальшого удосконалення правового режиму нематеріальних активів державних вищих навчальних закладів.

Недостатньо уваги приділялось регулюванню нематеріальних активів у складі майна і з боку науки цивільного права, що призвело до фрагментарності у дослідженні особливостей правового режиму цього виду майна, хоча вони є суттєвими. Цілком зрозуміло, що у світлі закріплення Господарським кодексом України нематеріальних активів у складі майна суб'єктів господарювання такий стан речей неможливо визнати задовільним.

У науці господарського права відсутні спеціальні дослідження, присвячені нематеріальним активам. Економічна наука має в своєму арсеналі чималу кількість робіт, присвячених особливостям бухгалтерського обліку, аналізу і аудиту нематеріальних активів (зрозуміло, що межі економічної науки не дозволяють дослідити їх правову сутність). При цьому механізм використання об'єктів права інтелектуальної власності (у складі нематеріальних активів) був об'єктом дослідження вітчизняних вчених, зокрема, Л.Д. Топалової («Правовий режим комерційної таємниці»), С.Р. Шевчук («Господарсько-правові аспекти захисту непатентованих об'єктів права інтелектуальної власності»), І.Ф. Коваль («Право на ділову репутацію суб'єктів господарювання і його позасудовий захист від неправомірного використання»), О.М. Давидюка («Технологія як об'єкт господарсько-правового регулювання»). Разом з тим, недостатня глибина досліджень нематеріальних активів з точки зору науки господарського права, відсутність однакових підходів у правозастосовній практиці до поняття і комерційного використання нематеріальних активів державними вищими навчальними закладами, безсистемність і суперечливість чинних нормативно-

правових актів у зазначеній сфері, послужили підставою для обрання теми дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до планів науково-дослідних робіт Інституту економіко-правових досліджень НАН України у межах теми «Правове забезпечення ефективного управління об'єктами публічної власності» (ДР № 0111U007825), у якій дисертантка брала участь як співвиконавець і самостійно дослідила правовий статус державного вищого навчального закладу як суб'єкта відносин публічної власності та правовий режим нематеріальних активів у складі його майна.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка науково-теоретичних положень правового режиму нематеріальних активів у складі майна державних вищих навчальних закладів та обґрунтування пропозицій щодо удосконалення господарського законодавства.

Реалізація вказаної мети обумовила необхідність вирішення таких завдань:

виділити та охарактеризувати стадії еволюції законодавства щодо нематеріальних активів;

розкрити зміст поняття «нематеріальні активи» та визначити складові їх правового режиму;

розглянути коло учасників правовідносин щодо нематеріальних активів та аргументувати особливість правового статусу державного вищого навчального закладу у них;

визначити місце і роль нематеріальних активів у відносинах публічної власності;

розкрити механізм використання нематеріальних активів у діяльності державних вищих навчальних закладів та виявити форми їх комерціалізації;

визначити структуру та види нематеріальних активів у складі майна державних вищих навчальних закладів;

визначити склад прав користування у структурі нематеріальних активів державних вищих навчальних закладів;

встановити особливості прав на об'єкти інтелектуальної власності у структурі нематеріальних активів державних вищих навчальних закладів;

виокремити «допоміжні нематеріальні активи» у структурі нематеріальних активів, які забезпечують ефективне здійснення господарської діяльності;

розробити пропозиції щодо удосконалення правового режиму нематеріальних активів у складі майна державних вищих навчальних закладів.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у процесі формування та використання нематеріальних активів державними вищими навчальними закладами.

Предметом дисертаційного дослідження виступає правовий режим нематеріальних активів державних вищих навчальних закладів.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження склали загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання: історичний (при дослідженні процесу становлення та розвитку поняття нематеріальних активів); аналітико-синтетичний (при аналізі стану чинного законодавства щодо нематеріальних активів, розробленні пропозицій щодо вдосконалення правового

режиму нематеріальних активів); порівняльно-правовий (при аналізі підходів до поняття нематеріальних активів та до правового статусу державного вищого навчального закладу як учасника правовідносин щодо нематеріальних активів у вітчизняному та зарубіжному законодавстві); системно-структурний (при дослідженні окремих елементів правового режиму нематеріальних активів); формально-юридичний (при аналізі норм чинного законодавства); логічний (при тлумаченні норм права).

Теоретичну основу дослідження, крім наукових здобутків вищезазначених авторів, становлять роботи як вітчизняних: Є.В. Булатова, О.М. Давидюка, Р.А. Джабраїлова, Г.П. Єригіної, В.К. Мамутова, В.В. Резнікової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, Л.Д. Топалової, В.А. Устименка, Г.Ф. Шершеневича, В.С. Щербини, так і зарубіжних науковців, присвячені окремим аспектам правового режиму нематеріальних активів, зокрема: D. Andriessen, G. Ahonen, N. Brealey, C. Corrado, J. Downes, L. Edvinsson, J.E. Goodman, Ch. Hulten, R. Kaplan, M. Malone, A. Mayo, G. Radbruch, R. Reilly, R. Shweihls, D. Sichel, R. Tissen. Враховуючи комплексний характер нематеріальних активів, у роботі також були використані здобутки вчених-економістів: Т.М. Банасько, І.А. Бігдан, Н.М. Бразілій, О.В. Киричок, І.І. Кріштопи, І.М. Лепетан, Л.Ю. Мельник, Н.О. Слободянюк, С.В. Шульги та ін.

Емпіричну базу дослідження становлять Конституція України, Господарський та Цивільний кодекси України, закони та інші нормативно-правові акти, якими регулюються окремі аспекти використання нематеріальних активів у сфері господарювання, постанови Пленуму Верховного Суду України з питань застосування законодавства, постанови та ухвали Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ. У процесі дослідження також використано окремі нормативно-правові акти Федеративної Республіки Німеччини, Республіки Білорусь, Російської Федерації, США, ЄС, статистичні матеріали, практика діяльності органів державної влади у інноваційній та освітній сферах.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що у межах вітчизняної доктрини господарського права проведено комплексне дослідження правового режиму нематеріальних активів у складі майна державних вищих навчальних закладів, на основі якого обґрунтовано нові наукові положення та розроблено пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства України стосовно нематеріальних активів державних вищих навчальних закладів.

Уперше:

розкрито зміст і запропоновано авторське визначення поняття нематеріальних активів як комплексу безтілесних об'єктів, що мають майнову цінність та охороняються суб'єктивним правом;

запропоновано періодизацію еволюції законодавства щодо нематеріальних активів та виділено 3 стадії з наданням їх характеристики, а саме: формуюча (1990-1997 рр.), що характеризується введенням категорії «нематеріальний актив» до законодавчої системи України; стандартизаційна (1997–2005 рр.), коли відносини щодо нематеріальних активів регламентуються спеціальними актами законодавства та формується єдине відповідне стандартам бухгалтерської звітності їх визначення;

євроінтеграційна (2006 р. – по теперішній час), на якій відбувається гармонізація чинного законодавства з правом Європейського Союзу;

доведено, що державний вищий навчальний заклад є учасником відносин публічної власності, а нематеріальні активи, що входять до структури його майна, є її елементом;

обґрунтовано трактування сутності нематеріальних активів як правової категорії та як об'єкта регулювання, насамперед господарського права, шляхом визначення їх майнової природи та здатності приносити економічну вигоду у майбутньому.

Удосконалено:

визначення структури нематеріальних активів, яка складається із основних об'єктів (права інтелектуальної власності та права користування майном) та допоміжних (права, які забезпечують ефективне здійснення господарської діяльності, носять організаційний характер та не можуть відчужуватись від власника: економічні права, організаційні права та гудвіл);

класифікацію учасників відносин щодо нематеріальних активів з їх поділом на учасників правовідносин щодо нематеріальних активів (органи державної влади та місцевого самоврядування, споживачі) та суб'єктів права на нематеріальні активи (суб'єкти господарювання, у тому числі державні вищі навчальні заклади);

визначення комерціалізації прав на об'єкти інтелектуальної власності як процесу формування інтелектуального продукту з можливістю його подальшого відчуження на ринку нематеріальних активів з метою отримання прибутку, необхідного для виконання статутних завдань;

сутнісно-змістову основу поняття нематеріальних активів державних вищих навчальних закладів шляхом виокремлення та конкретизації деяких складових нематеріальних активів з урахуванням галузевої специфіки (право на наукові твори, право на інформацію, право на промислові зразки та корисні моделі, право на торгівельну марку, право на провадження освітньої діяльності та інше).

Дістало подальшого розвитку:

форми комерційного використання нематеріальних активів: створення нематеріального активу на замовлення; передача нематеріальних активів у користування третім особам; зарахування нематеріальних активів в якості внеску до статутного капіталу;

положення щодо використання нематеріальних активів у засновницькій діяльності шляхом внесення їх до статутного капіталу та запропоновано закріплення такого права вищих навчальних закладів у ч. 3 ст. 71 Закону України «Про вищу освіту».

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що на основі аналізу теорії та практики правового регулювання розроблено пропозиції щодо удосконалення національного законодавства у сфері вищої освіти. Отримані результати можуть бути використані у практичній діяльності суб'єктів господарювання, зокрема вищих навчальних закладів, а також при підготовці посібників, підручників та методичних матеріалів з навчальних дисциплін господарсько-правової спрямованості. Окремі положення роботи, які мають

дискусійний характер, можуть бути основою для подальшого розвитку наукових досліджень проблем правового режиму нематеріальних активів.

Наукові положення та пропозиції щодо підвищення рівня конкурентоспроможності державних вищих навчальних закладів через оптимізацію їх інноваційно-господарської діяльності використано Мукачівським державним університетом МОН України при розробці концепції формування інноваційної системи навчального закладу (довідка № 11/14-03 від 03.02.2015 р.).

Пропозиції щодо розробки концепції створення інноваційного університету на базі вітчизняних державних вищих навчальних закладів з метою оптимізації інноваційної діяльності наукових установ та виробничих підприємств прийнято до виконання у рамках міжнародного наукового проекту за фінансуванням Міжнародного Вишеградського фонду, який буде виконуватись протягом 2015-2016 рр. (довідка № 794/01-27 від 16.03.2015 р.).

Положення дисертації використовуються у навчальному процесі у ДВНЗ «Ужгородський національний університет» МОН України при проведенні занять з навчальних дисциплін «Господарське право», «Господарське право зарубіжних країн» зі студентами спеціальності «Правознавство» (довідка № 838/01-27 від 17.03.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Наукові результати дисертаційної роботи отримані особисто автором на основі аналізу наукових публікацій, законодавства України та інших країн у визначеній сфері, а також практики його реалізації. Всі сформульовані у дисертації висновки обґрунтовані на базі власних досліджень авторки. Особистий внесок у праці, опубліковані у співавторстві, зазначено у списку публікацій за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження доповідалися й обговорювалися на: IV-VI Міжнародних науково-практичних конференціях «Закарпатські правові читання» (Ужгород, 2012-2014); Міжнародній науково-практичній конференції «Людина і закон: публічно-правовий вимір» (Одеса, 2012); IX Міжнародній науково-практичній конференції молодих учених «Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку» (Луцьк, 2013); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми та перспективи удосконалення управління інтелектуальною власністю» (Полтава, 2013); XV Всеукраїнській науковій конференції молодих вчених «Актуальні проблеми природничих та гуманітарних наук у дослідженнях молодих вчених «Родзинка – 2013»» (Черкаси, 2013); Міжвузівській науковій конференції «Актуальні проблеми господарського та цивільного права у світлі модернізації системи законодавства України» (Донецьк, 2013); II Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми правознавства» (Харків, 2013); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми реформування земельних, екологічних, аграрних та господарських правовідносин» (Хмельницький, 2013); XXVII Міжнародній науково-практичній конференції «Перспективи розвитку європейського університету в контексті широкої інноваційної стратегії» (Ужгород-Будапешт, 2013).

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки дисертаційного дослідження викладені у 21 друкованій праці, зокрема, 1 монографії, 8 публікаціях у наукових фахових виданнях України, з яких 2 видання включено до міжнародних наукометричних баз, 1 статті у міжнародному науковому виданні, а також 11 публікаціях за матеріалами конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 18,1 друк. арк., з яких 17,85 друк. арк. належать особисто автору.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять 9 підрозділів, висновків. Повний обсяг дисертації становить 177 сторінок комп'ютерного тексту. Робота містить 3 таблиці, 6 рисунків, список використаних джерел із 368 найменувань та 3 додатки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

Розділ 1 «Загальна характеристика нематеріальних активів як об'єкта господарського права» складається з трьох підрозділів, у яких досліджено історію розвитку законодавства щодо нематеріальних активів, розкрито зміст поняття «нематеріальні активи» та визначені складові його правового режиму, досліджено суб'єктний склад учасників відносин щодо нематеріальних активів

У *підрозділі 1.1 «Генезис законодавства України щодо нематеріальних активів»* у результаті комплексного аналізу різних груп нормативно-правових актів щодо нематеріальних активів було встановлено, що законодавець наразі не має єдиного підходу до визначення нематеріальних активів, ця категорія є міжгалузевою, вона використовується у бухгалтерському обліку, оцінці (у тому числі під час приватизації), податковому обліку, у зв'язку з чим запропоновано дати визначення поняття нематеріальних активів у Господарському кодексі України.

У дослідженні детально проаналізовано шлях змін у законодавстві і зроблено висновок, що після відміни нормативно-правових актів, у яких було закріплено визначення поняття «нематеріальні активи» як вартості тих чи інших груп прав, бухгалтерський та податковий підхід до визначення цієї категорії розділився: перша група стала виходити з того, що нематеріальні активи це – немонетарний актив, а друга – право власності на об'єкти.

Проведений аналіз становлення та розвитку законодавства України щодо нематеріальних активів, дозволив виділити три стадії його генезису: 1) формуючу (1990-1997 рр.) – на даному етапі відбувається прийняття ряду нормативних актів загальнодержавного значення, які відображають перехід від планово-адміністративної до ринкової економіки, зміну форм права власності, введення нових інститутів у законодавство, зокрема нематеріальних активів. Нематеріальні активи розуміються як вартість об'єктів, що належать підприємству на праві власності, проте не мають матеріальної форми; 2) стандартизаційну (1997-2005 рр.) – на цьому етапі бухгалтерська система України починає перехід до стандартів бухгалтерської звітності, головним з яких виступає П(С)БО 8 «Нематеріальні активи». Інші бухгалтерські акти приводяться у відповідність до стандарту і розуміють під нематеріальними активами – актив, який не має матеріальної форми, може бути ідентифікований та утримується підприємством з метою використання

протягом періоду понад один рік (або одного операційного циклу, якщо він перевищує один рік), для виробництва, торгівлі, в адміністративних цілях або надання в оренду іншим особам; 3) євроінтеграційну (2006 р. – по теперішній час) – на цій стадії відбувається реформування чинних нормативно правових актів у відповідності до вимог світового співтовариства. Так, зокрема П(С)БО 8 і низка інших бухгалтерських актів гармонізувало визначення нематеріальних активів відповідно до МСФЗ 38 «Нематеріальні активи».

У підрозділі 1.2 «Поняття і зміст правового режиму нематеріальних активів» спираючись на визначення поняття правового режиму майна у загальній теорії права та на визначення поняття «майно», закріплене у ст. 139 ГК України, було досліджено поняття правового режиму нематеріальних активів. Під яким слід розуміти визначений законодавством порядок та умови формування нематеріальних активів, а також їх подальшого використання суб'єктами господарювання та розпорядження ними у своїй діяльності.

Встановлено, що складність визначення елементів правового режиму постає, перш за все, у їх безтілесній природі. Історично на практиці нематеріальний елемент ототожнюють з категорією *res incorporales* (безтілесне майно, безтілесні речі), яка бере свій початок ще у римському праві. У роботі було досліджено співвідношення категорій «безтілесне майно» та «нематеріальні активи» та встановлено, що це рівнозначні категорії, при чому нематеріальні активи – це узагальнююча категорія, яка об'єднує у собі весь масив безтілесного майна, що його використовують у господарській діяльності – тобто ті об'єкти, які традиційно протиставляються речам: майнові права та інше майно, яке не відноситься до майнових прав.

Систематизація основних підходів та дослідження характеристик нематеріальних активів дозволила уточнити їх визначення як частини майна суб'єктів господарювання. У результаті аналізу літературних джерел стосовно поняття «нематеріальні активи» встановлено, що більшість авторів ототожнюють нематеріальні активи з об'єктами права інтелектуальної власності, що звужує значення та склад нематеріальних активів як об'єкта господарського права, оскільки, крім об'єктів права інтелектуальної власності, до нематеріальних активів відносяться ще й об'єкти права користування природними та неприродними ресурсами.

Дослідження правової природи нематеріальних активів дозволило зробити висновок, що їх розуміння пов'язане з такими ознаками: відсутність матеріально-речової форми або її вторинність стосовно об'єкта; немонетарність; можливість вартісної оцінки; можливість ідентифікації; можливість отримання майбутньої економічної вигоди.

Встановлено, що відповідно до Положення (стандарт) бухгалтерської обліку 8 «Нематеріальні активи» нематеріальні активи можуть бути залучені до складу майна суб'єктів господарювання шляхом придбання або отримання. У такому випадку отримання передбачає безоплатну передачу, а придбання – отримання об'єкта за визначену вартість. Більшість авторів розуміють під придбанням нематеріальних активів їх купівлю, при цьому окремо не розглядаючи їх придбання у відповідного

органу державної влади, зокрема придбання прав користування природними та неприродними ресурсами, а також економічних прав.

Отримання відповідного дозволу від держави на використання об'єкта нематеріальних активів у господарській діяльності вимагає від суб'єкта господарювання виконання певних умов, зокрема оплати дозволу (враховуючи витрати на мито, податок та ін.), що відповідає умовам правочину на комерційній основі, зокрема умовам договору оренди – надання певного майна особою, яка має право їм розпоряджатися, у володіння та користування, або лише користування іншої особі без переходу права власності на об'єкти за окрему плату на певний строк.

З'ясовано, що нематеріальні активи у діяльності суб'єктів господарювання залучаються з метою їх експлуатації у виробничому циклі або їх комерційного використання (тимчасова передача прав користування нематеріальними активами та продаж (вибуття)). Враховуючи тривалість використання нематеріальних активів та статичність форми, головним їх призначенням є використання у сфері виробництва. Характерною рисою нематеріальних активів є те, що у процесі експлуатації вони зношуються та, як і основні засоби, переносять свою первинну вартість на витрати виробництва протягом строку їх використання.

Встановлено, що нематеріальні активи використовуються у господарській діяльності з метою отримання довгострокової економічної вигоди, однак, якщо суб'єкт господарювання визнає не доцільність утримання такого об'єкта на балансі або можливість його комерційного використання шляхом відчуження – ним реалізується правомочність розпорядження. Комерційне використання нематеріальних активів відбувається шляхом відчуження права на використання товару, яке знайшло відображення у визначеній документарній формі, а матеріальний носій, з яким такий об'єкт пов'язаний, фактично залишається на балансі суб'єкта господарювання.

Наголошується, що до кожного об'єкта, що відноситься до нематеріальних активів, може застосовуватись процедура комерціалізації, адже основною метою їх використання у господарській діяльності є створення нового продукту, який можна виводити на ринок з метою отримання майбутньої економічної вигоди.

Встановлено, що у процесі свого використання, нематеріальні активи набувають різної економічної форми: у сфері виробництва вони виступають основними засобами, а під час їх комерціалізації набувають ознак товару, що дало змогу визначити необхідність їх виділення в окрему майнову групу.

За результатами проведеного дослідження надано власне визначення нематеріальних активів як об'єкта господарського права – це комплекс безтілесних об'єктів, що мають майнову цінність та охороняються суб'єктивним правом.

У *підрозділі 1.3 «Учасники правовідносин щодо нематеріальних активів у сфері господарювання»* проаналізовано категорії учасників господарських відносин, виходячи з чого було аргументовано, що вони можуть бути поділені на дві великі групи: суб'єкти права на нематеріальні активи та учасники відносин щодо нематеріальних активів. Таким чином, органи державної влади та місцевого

самоврядування, споживачі виступають учасниками правовідносин щодо нематеріальних активів. При цьому суб'єктами права на нематеріальні активи виступають суб'єкти господарювання, їх працівники, у тому числі науковці, дослідники, винахідники.

Було встановлено, що наразі законодавець пропонує відображати нематеріальні активи громадян опосередковано, не виділяючи їх в окрему облікову групу. Такий підхід не є вдалим, оскільки сьогодні для ефективного використання об'єктів майна необхідне їх чітке визначення, ідентифікація та відображення у складі майна того чи іншого суб'єкта господарювання з метою оподаткування та, у разі необхідності, можливості звернення стягнень кредиторів на таке майно. Тому необхідно внести зміни, пов'язані з оподаткуванням нематеріальних активів громадян-підприємців, включивши їх до єдиної облікової групи «Нематеріальні активи», а саме, майнові права, які, відповідно до чинного законодавства, визнані об'єктом права власності, що використовуються суб'єктом господарювання з метою отримання економічної вигоди.

Розділ 2 «Нематеріальні активи у господарській діяльності державних вищих навчальних закладів» складається з двох підрозділів, у яких визначається місце та роль нематеріальних активів у структурі публічної власності, розглядаються правові засади формування нематеріальних активів у складі майна державних вищих навчальних закладів та виявляються форми їх комерціалізації.

У *підрозділі 2.1 «Державний вищий навчальний заклад як учасник відносин публічної власності»* досліджено правовий статус державного вищого навчального закладу та встановлено, що сьогодні багато підприємств неприбуткового сектору частково виконують функції прибуткових організацій, тому встановлення їх статусу та дослідження майнової складової їх діяльності є досить актуальним саме у публічно-правовому розрізі. Розвинуто положення щодо критеріїв поділу юридичних осіб на юридичних осіб публічного та приватного права, а саме, запропоновано його здійснювати за: засновниками, умовами створення, метою та ціллю створення, сферою діяльності, організаційно-правовою формою. Досліджено співвідношення між поняттями «юридична особа публічного права» та «суб'єкт публічного права». Це дозволило визначити місце державного вищого навчального закладу у системі публічно-правових відносин. Обґрунтовано, що він є юридичною особою публічного права, а не суб'єктом публічного права, а нематеріальні активи у складі його майна виступають елементом таких відносин.

Нематеріальні активи у складі майна особи, яка засновувана державою, виступають базисом для формування фінансової автономії державних вищих навчальних закладів на етапі активного інноваційного розвитку та зменшення державного фінансування бюджетних установ.

У *підрозділі 2.2 «Механізм використання нематеріальних активів у діяльності державних вищих навчальних закладів»*, встановлено, що специфіка оцінки вартості нематеріальних активів державних вищих навчальних закладів полягає у тому, що більшість об'єктів є новоствореними та такими, що не були в експлуатації, тому економічний результат від їх використання можна визначити лише як очікуваний.

Для підвищення ефективності оцінки об'єктів права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів державних вищих навчальних закладів необхідно використовувати окремий підхід для конкретного об'єкта. Доходний підхід використовується для таких об'єктів, як права промислової власності та права користування об'єктами права інтелектуальної власності. Витратний – для об'єктів прав промислової власності. Ринковий підхід варто застосовувати при оцінці всіх ідентифікованих нематеріальних активів.

Зроблено висновок, що державні вищі навчальні заклади можуть використовувати належні їм нематеріальні активи для участі у господарських відносинах відповідно до цілей їх статутної діяльності, зокрема, комерціалізувати права на об'єкти інтелектуальної власності.

Комерціалізацію у дисертаційному дослідженні пропонується визначити як процес формування інтелектуального продукту з можливістю його подальшого відчуження на ринку нематеріальних активів з метою отримання прибутку, необхідного для виконання статутних завдань. У роботі комерціалізація розглядається за трьома видами: здійснення науково-дослідної та дослідно-конструкторської роботи на замовлення; передача патентних прав та видача ліцензій; створення вищими навчальними закладами малих інноваційних компаній для комерціалізації власних наукових розробок.

Було доведено, що сьогодні найбільш ефективною формою використання нематеріальних активів виступає їх внесення до статутного капіталу наукових парків, малих інноваційних підприємств, які на договірних засадах освоюють комерційно привабливі результати наукових досліджень з метою їхньої ринкової реалізації. У роботі узагальнено наукові погляди щодо поняття, видів малих інноваційних підприємств, проаналізовано зарубіжний досвід організації комерціалізації знань і технологій у вищій школі.

Розділ 3 «Елементний склад нематеріальних активів державних вищих навчальних закладів» складається з чотирьох підрозділів та присвячений визначенню структури та видів нематеріальних активів державних вищих навчальних закладів та виокремленню особливостей їх елементного складу.

У *підрозділі 3.1 «Структура та види нематеріальних активів»* досліджується сучасна база нематеріальних активів у складі майна державних вищих навчальних закладів з точки зору бухгалтерського обліку та їх правової природи. Аналіз об'єктів, що входять до складу нематеріальних активів, а також їх сутнісних характеристик дав можливість виявити існування різних підходів до класифікації цієї складової майна. Проаналізувавши різні групи об'єктів нематеріальних активів щодо можливості їх відображення на балансі навчального закладу державної форми власності, запропоновано їх класифікацію на ідентифіковані та неідентифіковані.

Доведено, що нематеріальні активи представляють складну та багаторівневу структуру (рис. 1), яка складається із основних об'єктів (права інтелектуальної власності та права користування майном) та допоміжних (права, які забезпечують ефективне здійснення господарської діяльності, носять організаційний характер та не можуть відчужуватись від власника).

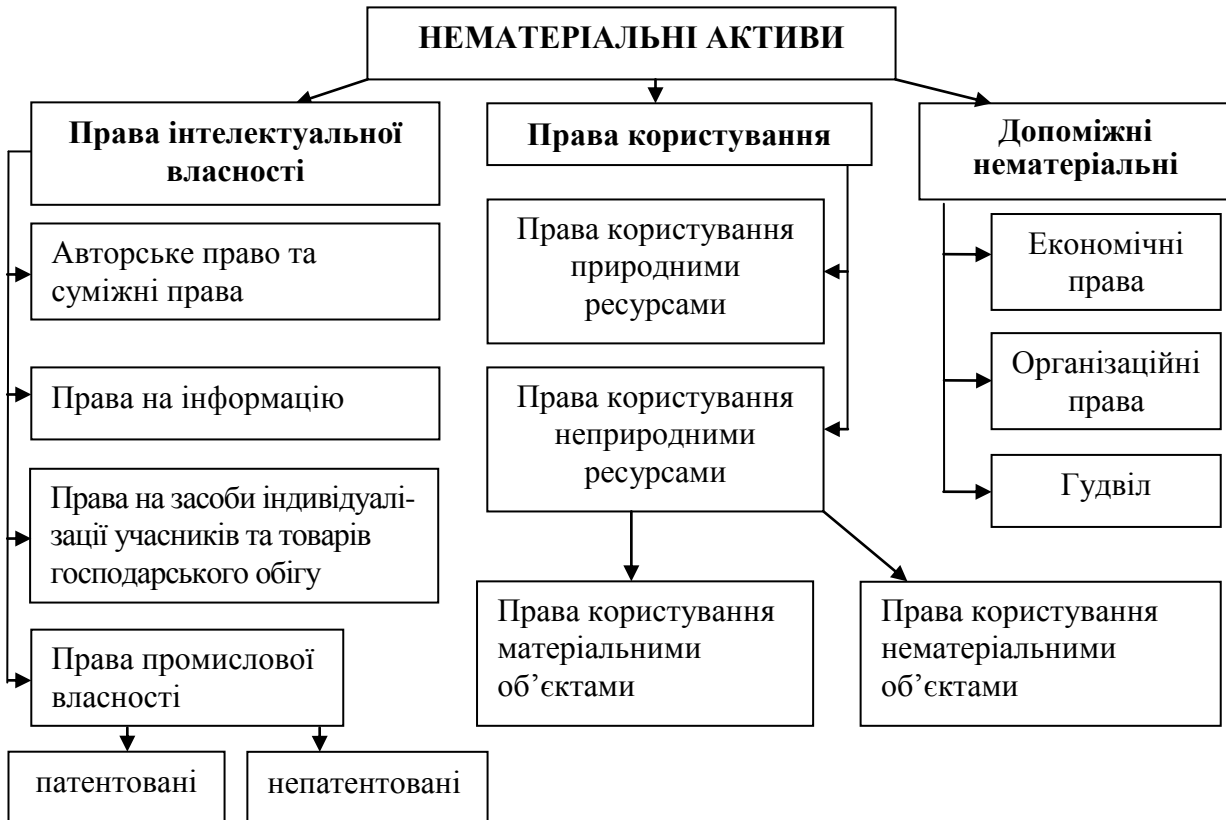

Рис. 1. Структура нематеріальних активів

У *підрозділі 3.2 «Права користування»* було обґрунтовано, що право користування майном у структурі нематеріальних активів поділяється на дві великі групи: право користування природними ресурсами та право користування неприродними ресурсами, яке, у свою чергу, складається з прав користування матеріальними та нематеріальними об'єктами.

Особливість відображення такого об'єкта на балансі державних вищих навчальних закладів полягає у тому, що до нього можуть бути зараховані лише такі права на користування майном, термін дії яких за угодою перевищує один рік (або операційний цикл, якщо він довший за рік). Тому на практиці все частіше при укладанні договору оренди нежилого приміщення орендодавцем встановлюється максимально можливий строк оренди – 1 рік, що призводить до того, що витрати на придбання таких прав будуть вважатися витратами звітного періоду.

Що стосується прав користування земельними ділянками, то цей об'єкт, з точки зору бухгалтерського обліку, не є нематеріальним активом у складі майна державних вищих навчальних закладів, та обліковується на субрахунку 101 «Земельні ділянки» – земля, яка згідно із законодавством придбана та/або надана у користування установі, у тому числі, передана в оренду.

У *підрозділі 3.3 «Права інтелектуальної власності»* встановлено, що права інтелектуальної власності можна поділити на чотири групи: права на інформацію, права промислової власності, авторське право та суміжні права, права на засоби індивідуалізації учасників та товарів господарського обігу.

Основним видом нематеріальних активів у складі майна державного вищого навчального закладу виступають права інтелектуальної власності, а саме, права на результати наукової та науково-технічної діяльності як основи інноваційної системи – інформацію, яка міститься у дисертаційних дослідженнях, лекціях, монографіях, підручниках, навчальних та навчально-методичних посібниках тощо. Крім того, авторські права державного вищого навчального закладу широко представлені компіляціями (базами) даних, комп'ютерними програмами (е-навчання, електронною бібліотекою, електронним документообігом, програмами тестування, офіційним сайтом університету та ін.).

Доведено, що специфічним об'єктом, який входить до складу нематеріальних активів державних вищих навчальних закладів, виступає об'єкт суміжних прав: публічне виконання лекцій та доповідей, які є основним інструментом навчального процесу. Виконання лекції відповідно до ст. 441 ЦК України є господарською операцією із продажу публічного виконання усного твору з отриманням винагороди навчальним закладом. Автор (викладач) у такому випадку також має право на плату за використання його твору, що виплачується окремо від заробітної плати.

Лекція має відповідати необхідним вимогам: по-перше, вона має бути оригінальною, з елементами новизни, мати у собі узагальнені результати наукових досліджень з відповідної тематики; по-друге, вона повинна мати задокументоване підтвердження або матеріальний носій, тому у такому випадку доречно використовувати аудіо- або відеозапис лекції, або форматування її у вигляді презентації чи публікації в форматі книги.

У результаті дослідження виявлено особливості права на об'єкти інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів державного вищого навчального закладу: це оригінальні результати наукової та науково-технічної діяльності, які носять у собі елементи новизни, можуть давати економічну вигоду у майбутньому, виступати об'єктами комерціалізації, бути відображені на матеріальному носії.

У *підрозділі 3.4 «Допоміжні нематеріальні активи»* з'ясовано, що у структурі нематеріальних активів група «допоміжні нематеріальні активи» займає особливе місце. Вона увібрала в себе специфічні права, які забезпечують ефективне здійснення господарської діяльності, носять організаційний характер та не можуть відчужуватись від власника.

У науці поряд з поняттям «ділова репутація» також застосовують поняття «гудвіл». Встановлено, що ділову репутацію слід вважати компонентом або чинником, який бере участь у формуванні вартості гудвілу, який є невід'ємною часткою нематеріальних активів суб'єкта господарювання, яка включає у себе всі елементи, що не можуть бути ідентифіковані, тобто відокремлені від підприємства як цілісного майнового комплексу, але здатні контролюватися та приносити дохід у майбутньому.

Аргументовано, що право на провадження окремих видів господарської діяльності, зокрема, освітньої, є допоміжним нематеріальним активом у складі

майна державних вищих навчальних закладів, таке право відповідає основним критеріям віднесення об'єктів до їх складу: строк дії, формальна визначеність, нематеріальна природа, здатність приносити економічну вигоду.

Серед нематеріальних активів у складі майна державних вищих навчальних закладів питому вагу становлять неідентифіковані нематеріальні активи, тобто такі, які не можуть бути оцінені і, відповідно, відображені на балансі: історія навчального закладу, його престижність (рейтинг), ступінь складності вступних іспитів, попит на випускників ВНЗ.

Встановлено, що нематеріальні активи мають складну, багаторівневу структуру обумовлену їх нематеріальною майновою природою. Розглянуті класифікації дали змогу зрозуміти, що у сучасній науці відсутня єдність підходів не лише до визначення категорії «нематеріальний актив», але й до визначення його структури та видів об'єктів, що можуть бути обліковані як нематеріальні активи. З урахуванням галузевої специфіки було визначено сутнісно-змістову основу поняття нематеріальних активів державних вищих навчальних закладів шляхом виокремлення та конкретизації деяких їх складових, а саме, права на наукові твори, інформацію, промислові зразки та корисні моделі, торгівельну марку, провадження освітньої діяльності та інше. Нагальною проблемою сьогодні виступає апробація накопичених знань до вимог сучасного господарювання та визначення й систематизація тих об'єктів, що належать до складу нематеріальних активів державних вищих навчальних закладів.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі проведено теоретичне узагальнення та вирішено наукову задачу, що полягає у розробці науково-теоретичних положень правового режиму нематеріальних активів у складі майна державних вищих навчальних закладів та обґрунтуванні пропозицій щодо його удосконалення. У результаті проведеного дослідження отримано такі висновки:

1. З 1990 року правове регулювання відносин щодо нематеріальних активів набуло значних змін, подолавши три історичні стадії свого розвитку: формуючу (1990-1997 рр.), стандартизаційну (1997-2005 рр.), євроінтеграційну (2006 р. – по наш час). Найбільш змістовною в плані формування нормативного забезпечення була стандартизаційна стадія, коли були сформовані основні положення бухгалтерського обліку та оцінки нематеріальних активів. Наразі відбувається євроінтеграційна стадія.

2. Визначено критерії віднесення об'єкта права до складу нематеріальних активів, а саме: відсутність матеріально-речової форми або її вторинність стосовно об'єкта; немонетарність; можливість вартісної оцінки; можливість ідентифікації; можливість отримання майбутньої економічної вигоди від використання.

Сформульовано поняття нематеріальних активів як комплексу безтілесних об'єктів, що мають майнову цінність та охороняються суб'єктивним правом.

Встановлено, що трактування нематеріальних активів з правової точки зору ширше, ніж в якості об'єкта бухгалтерського та податкового обліку, оскільки до складу нематеріальних активів сьогодні входить низка об'єктів, які неможливо ідентифікувати як актив відповідно до вимог фінансового обліку (через неможливість відокремлення від підприємства чи індивіда, труднощі з оцінкою тощо).

Обґрунтовано, що нематеріальні активи можуть бути залучені до складу майна шляхом придбання або отримання. У такому випадку отримання передбачає безоплатну передачу шляхом власної розробки, об'єднання підприємств, безоплатного отримання, а придбання – наявність визначеної вартості цієї операції – шляхом внесення до статутного капіталу, приватизації майна, за плату або в обмін.

Виявлено ознаки за якими нематеріальні активи можуть виступати в якості внеску до статутного капіталу господарських товариств: оборотоздатність; можливість грошової оцінки; формальна визначеність (наявність правовстановлюючого (первинного) документа); виключність (нематеріальний актив повинен вноситись безпосередньо власником або, у випадках, визначених чинним законодавством, з його дозволу). Нематеріальні активи вносяться засновниками господарського товариства шляхом укладання між ними засновницького договору з наступним складанням акта на підтвердження внесення майна та майнових прав до статутного фонду.

3. Запропоновано учасників господарських відносин поділити на дві групи: суб'єкти права на нематеріальні активи та учасники відносин щодо нематеріальних активів. Таким чином, органи державної влади та місцевого самоврядування, споживачі виступають учасниками правовідносин щодо нематеріальних активів. При цьому, суб'єктами права на нематеріальні активи виступають суб'єкти господарювання, їх працівники, у тому числі, науковці, дослідники, винахідники.

4. Досліджено співвідношення між поняттями «юридична особа публічного права» та «суб'єкт публічного права», що дозволило визначити місце державного вищого навчального закладу у системі публічно-правових відносин. Таким чином, він виступає суб'єктом господарювання – юридичною особою публічного права, а, нематеріальні активи у складі його майна виступають елементом таких відносин та є базисом для формування фінансової автономії державних вищих навчальних закладів на етапі активного інноваційного розвитку та зменшення державного фінансування бюджетних установ.

5. З'ясовано, що однією з найбільш зручних форм використання нематеріальних активів державних вищих навчальних закладів виступає їх внесення до статутного капіталу наукових парків, ядром яких є малі інноваційні підприємства. Саме на їх базі створюються найбільш сприятливі умови для комерціалізації нематеріальних активів та успішного їх впровадження у виробництво.

Визначено комерціалізацію прав на об'єкти інтелектуальної власності як процес формування інтелектуального продукту з можливістю його подальшого

відчуження на ринку нематеріальних активів. Виявлено форми комерційного використання нематеріальних активів: створення нематеріального активу на замовлення; передача нематеріальних активів у користування третім особам; зарахування нематеріальних активів в якості внеску до статутного капіталу.

6. Доведено, що нематеріальні активи представляють складну та багаторівневу структуру яка складається із основних об'єктів (права інтелектуальної власності та права користування майном) та допоміжних (права, які забезпечують ефективне здійснення господарської діяльності, носять організаційний характер та не можуть відчужуватись від власника).

7. Визначено, що права користування у структурі нематеріальних активів представлені правами користування природними ресурсами та правами користування неприродними ресурсами (права користування матеріальними та нематеріальними об'єктами). Було встановлено, що на балансі державних вищих навчальних закладів відображається лише незначна частка об'єктів цієї групи, інші відносяться до витрат звітного періоду, або взагалі не обліковуються.

8. Доведено, що державні вищі навчальні заклади володіють різноманітними об'єктами інтелектуальної власності, особливості відображення права на об'єкти інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів державного вищого навчального закладу полягають в тому, що це оригінальні результати наукової та науково-технічної діяльності, які носять у собі елементи новизни, можуть давати економічну вигоду в майбутньому, виступати об'єктами комерціалізації; бути відображені на матеріальному носії.

Визначено, що найбільш поширеним об'єктом нематеріальних активів у складі майна державних вищих навчальних закладів виступають твори науки, зокрема дисертаційні роботи та лекції (усні промови). Задля належного авторсько-правового захисту лекція має відповідати певним вимогам: оригінальність з елементами новизни, мати у собі результати наукових досліджень, мати задокументоване підтвердження або матеріальний носій (аудіо-, відеозаписи; презентація; книга тощо).

9. Виділено специфічні права, які носять організаційний характер та забезпечують ефективне здійснення господарської діяльності, до групи «допоміжні нематеріальні активи», зокрема: право на провадження освітньої діяльності, ділова репутація вищого навчального закладу.

10. Визначено сутнісно-змістову основу поняття нематеріальних активів державних вищих навчальних закладів шляхом виокремлення та конкретизації деяких їх складових, а саме, права на наукові твори, права на інформацію, права на промислові зразки та корисні моделі, права на торгівельну марку, права на провадження освітньої діяльності та інше

Аргументовано доцільність викладу положень ч. 3 ст. 71 Закону України «Про вищу освіту» в такій редакції: «Засновувати інноваційні структури шляхом внесення нематеріальних активів до статутного капіталу, у тому числі на основі договору про спільну діяльність».

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Гусь А.В. Нематеріальні активи : господарсько-правовий аспект : монографія / А.В. Гусь. – Ужгород: ПП «Аутдор-ШАРК», 2015. – 248 с.
2. Гусь А.В. Поняття та ознаки нематеріальних активів у складі майна суб'єктів господарювання / А.В. Гусь // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: право. – 2012. – № 19, том 2. – С. 186-188.
3. Гусь А.В. Класифікація нематеріальних активів суб'єктів господарювання / Є.В. Булатов, А.В. Гусь // Економіка і право. – 2013. – № 1. – С. 43-47. (*Особистий внесок: розроблено пропозиції з класифікації нематеріальних активів відповідно до МСФЗ 38 «Нематеріальні активи»*).
4. Гусь А.В. Особливості внесення нематеріальних активів до статутного капіталу господарських товариств / А.В. Гусь // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: право. – 2013. – № 21, частина II, том 2. – С. 34-37.
5. Гусь А.В. Еволюція поняття «нематеріальні активи» у законодавстві України / А.В. Гусь // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права. – 2013. – № 3 (47). – С. 277-285.
6. Гусь А. К аналізу правового статусу учасників правоотношень с нематериальными активами / А. Гусь // Закон и жизнь. – 2013. – № 8. – С. 121-125.
7. Гусь А.В. Правове регулювання документування операцій з нематеріальними активами / А.В. Гусь // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: юриспруденція. – 2013. – Вип. 6/2, том 2. – С. 11-13.
8. Гусь А.В. Правове положення державного вищого навчального закладу / А.В. Гусь // Публічне право. – 2014. – № 2 (14). – С. 249-255.
9. Гусь А.В. Особливості елементного складу нематеріальних активів у складі майна ДВНЗ / А.В. Гусь // Право і суспільство. – 2014. – № 6-1. – С. 80-87.
10. Гусь А.В. Малі інноваційні підприємства – важлива ланка інноваційної інфраструктури [Електронний ресурс] / А.В. Гусь // Юридичний науковий електронний журнал. – 2014. – № 4. – С. 115-119. – Режим доступу до ресурсу: http://www.lsej.org.ua/4_2014/29.pdf.
11. Гусь А.В. Поняття нематеріальних активів у складі майна суб'єктів господарювання / А.В. Гусь // Закарпатські правові читання: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених та студентів (Ужгород, 9-10 квітня 2012 р.). – Ужгород: Редакційно-видавничий центр ЗакДУ, 2012. – Том 2. – С. 182-184.
12. Гусь А.В. Ознаки нематеріальних активів / А.В. Гусь // Людина і закон: публічно-правовий вимір: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 19-20 жовтня 2012 р.) : у 2-х ч. – Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2012. – Ч. II. – С. 7-9.
13. Гусь А.В. Структура нематеріальних активів / А.В. Гусь // Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку: зб. тез наук. доп. IX Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених (Луцьк, 22-23 березня 2013 р.) / МОН України, Східноєвропейський ун-т ім. Л. Українки. – Луцьк: ПП Петринка А.Ю., 2013. – С. 212-214.

14. Гусь А.В. Право інтелектуальної власності як елемент нематеріальних активів / А.В. Гусь // Проблеми та перспективи удосконалення управління інтелектуальною власністю: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Полтава, 28 березня 2013 р.). – Полтава: ПолтНТУ, 2013. – С. 52-55.

15. Гусь А.В. Ідентифікація нематеріальних активів – основний критерій їх визнання / А.В. Гусь // Актуальні проблеми природничих та гуманітарних наук у дослідженнях молодих вчених «Родзинка – 2013»: зб. матер. XV Всеукр. наук. конф. молодих вчених (Черкаси, 18-19 квітня 2013 р.) / МОН України, Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси: Брама-Україна, 2013. – С. 32-34.

16. Гусь А.В. Гудвілл у чинному законодавстві / А.В. Гусь // Закарпатські правові читання: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених та студентів (Ужгород, 25-26 квітня 2013 р.). – Ужгород: Редакційно-видавничий центр ЗакДУ, 2013. – С. 191-193.

17. Гусь А.В. Право на провадження діяльності як нематеріальний актив у складі майна суб'єктів господарювання / А.В. Гусь // Актуальні проблеми господарського та цивільного права у світлі модернізації системи законодавства України: матеріали Міжвузівської наук. конф. (Донецьк, 14 травня 2013 р.). – Донецьк: ДонДУУ 2013. – С. 112-114.

18. Гусь А.В. Щодо віднесення права на інформацію до нематеріальних активів / А.В. Гусь // Актуальні проблеми правознавства: зб. тез доп. II Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 18 травня 2013 р.) / МОН України, Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Х. : Друкарня Мадрид, 2013. – С. 60-62.

19. Гусь А.В. Право користування у структурі нематеріальних активів / А.В. Гусь // Актуальні проблеми реформування земельних, екологічних, аграрних та господарських правовідносин: зб. тез Міжнар. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 17-18 травня 2013 р.). – Хмельницький: ХУУП, 2013. – С. 392-395.

20. Гусь А.В. Державний вищий навчальний заклад як учасник відносин публічної власності / А.В. Гусь // Міжнародний науковий вісник: зб. наук. статей за матеріалами XXVII Міжнар. наук.-практ. конф. «Перспективи розвитку європейського університету в контексті широкої інноваційної стратегії» (Ужгород-Будапешт, 26-29 листопад 2013 р.). – Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2014. – С. 358-360.

21. Гусь А.В. Державний вищий навчальний заклад як учасник правовідносин щодо нематеріальних активів / А.В. Гусь // Закарпатські правові читання : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених та студентів (Ужгород, 25-27 квітня 2014 р.) : у 3 т. – Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2014. – Т.2. – С. 36-41.

АНОТАЦІЯ

Гусь А.В. Правовий режим нематеріальних активів у складі майна державних вищих навчальних закладів. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право. – Інститут економіко-правових досліджень НАН України, Київ, 2015.

Дисертацію присвячено комплексному аналізу правового режиму нематеріальних активів у складі майна державних вищих навчальних закладів. Проведено періодизацію еволюції законодавства щодо нематеріальних активів в Україні. Розкрито зміст і запропоновано авторське визначення поняття нематеріальних активів. Обґрунтовано трактування сутності нематеріальних активів як правової категорії і об'єкта регулювання, насамперед, господарського права. Запропоновано класифікацію учасників відносин щодо нематеріальних активів. Доведено, що державний вищий навчальний заклад є учасником відносин публічної власності, а нематеріальні активи, що входять до структури його майна, є її елементом. Сформульовано визначення комерціалізації прав на об'єкти інтелектуальної власності та її форм. Визначено, що нематеріальні активи мають складну та багаторівневу структуру. Викладено сутнісно-змістову основу поняття нематеріальних активів державних вищих навчальних закладів. Сформульовано пропозиції з удосконалення чинного законодавства України щодо визначення нематеріальних активів та порядку використання їх у засновницькій діяльності.

Ключові слова: правовий режим, нематеріальні активи, майно, державні вищі навчальні заклади, публічна власність, комерціалізація, права на об'єкти інтелектуальної власності.

АННОТАЦИЯ

Гусь А.В. Правовой режим нематериальных активов в составе имущества государственных высших учебных заведений. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.04 – хозяйственное право, хозяйственно-процессуальное право. – Институт экономико-правовых исследований НАН Украины, Киев, 2015.

Диссертация посвящена комплексному анализу правового режима нематериальных активов в составе имущества государственных высших учебных заведений. В первом разделе диссертационной работы дается общая характеристика нематериальных активов как объекта хозяйственного права. Выделены и обобщены этапы генезиса законодательства о нематериальных активах: формирующий (1990-1997 гг.), стандартизационный (1997-2005 гг.), евроинтеграционный (2006 – по настоящее время), что дало возможность выявить тенденции дальнейшего развития этого вида имущества. Дана общая характеристика нематериальных активов как объекта хозяйственного права посредством определения их имущественной природы и способности приносить экономическую выгоду в будущем. Проанализированы определения понятия нематериальных активов, имеющиеся в законодательстве и научной литературе, на основании которого сформулировано авторское понятие нематериальных активов как комплекса бестелесных объектов, обладающих имущественной ценностью и охраняемых субъективным правом.

Обосновано, что единственной формой отражения нематериальных активов в материальном мире является их формальное определение, то есть, наличие документов, подтверждающих существование не только самого объекта, но и права субъекта хозяйствования на него. Установлено, что пользование нематериальными

активами может проходить в форме их эксплуатации в производстве или их коммерческого использования (временная уступка прав пользования нематериальными активами и/или их продажа). В ходе анализа категорий участников хозяйственных отношений обосновано, что они могут быть разделены на две группы: субъекты права на нематериальные активы и участники отношений по нематериальным активам. Таким образом, органы государственной власти и местного самоуправления, потребители выступают участниками правоотношений с нематериальными активами. При этом субъектами права на нематериальные активы выступают субъекты хозяйствования, их работники, в том числе, ученые, исследователи, изобретатели.

Во втором разделе диссертационной работы рассмотрен правовой статус нематериальных активов как элемента публичной собственности на примере имущества государственных высших учебных заведений. В ходе исследования определено место и роль государственного высшего учебного заведения в отношениях публичной собственности. Получили дальнейшее развитие положения относительно критериев разделения на юридических лиц публичного и частного права. Исследовано соотношение между понятием «юридическое лицо публичного права» и «субъект публичного права», на основании чего установлено, что государственное высшее учебное заведение – это юридическое лицо публичного права, а нематериальные активы в составе их имущества – их неотделимый элемент.

Рассмотрены правовые основы формирования и использования нематериальных активов государственными высшими учебными заведениями. Выявлены особенности коммерческого использования нематериальных активов в хозяйственной деятельности государственных высших учебных, что дало возможность сформулировать определение коммерциализации как процесса формирования интеллектуального продукта с возможностью его дальнейшего отчуждения на рынке нематериальных активов с целью получения прибыли, необходимой для выполнения уставных задач. Проведенный анализ позволил выявить формы коммерциализации: создание нематериального на заказ; передача нематериального актива в пользование третьим лицам; использование нематериальных активов в качестве вклада в уставной капитал, и раскрыть их содержание.

Установлено, что инновационная деятельность государственных высших учебных заведений является действенным механизмом реформирования отечественной системы образования и эффективным инструментом интеграции ее в европейское образовательное и научное пространство путем создания на их базе инновационных структур различных типов. Одной из наиболее удобных форм использования нематериальных активов государственных высших учебных заведений выступает их внесение в уставной капитал научных парков, ядром которых выступают малые инновационные предприятия. Именно на их базе создаются наиболее благоприятные условия для коммерциализации нематериальных активов и успешного их внедрения в производство.

В третьем разделе диссертационной работы определена структура и виды нематериальных активов государственных высших учебных заведений.

Проведен анализ современной базы нематериальных активов в составе имущества государственных высших учебных заведений, в ходе которого рассмотрены различные группы объектов нематериальных активов, относительно возможности их отображения на балансе учебного заведения государственной формы собственности. Определены особенности правового статуса объектов права интеллектуальной собственности, которые могут быть учтены в качестве нематериального актива: это результаты научной и научно-технической деятельности, содержащие в себе элементы новизны; оригинальность; которые дают возможность получения экономической выгоды в будущем; могут выступать объектами коммерциализации; отражаются на материальном носителе.

Ключевые слова: правовой режим, нематериальные активы, имущество, государственные высшие учебные заведения, публичная собственность, коммерциализация, права на объекты интеллектуальной собственности.

ANNOTATION

Hus A.V. The legal regime of intangible assets in property of State Universities. – On rights for a manuscript.

Thesis for the scientific degree of Candidate of Sciences in specialty 12.00.04 – commercial law, commercial procedure law. – Institute of Economic and Legal Research of the National Academy of Sciences in Ukraine, Kyiv, 2015.

The thesis is devoted to the complex analysis of the legal regime of intangible assets in the property of State Universities. The content is disclosed and has been proposed author's definition of intangible assets. The author made periodization for the evolution of legislation on intangible assets in Ukraine. Interpretation of the essence of intangible assets as a legal category and as an object of regulation, especially by commercial law was grounded. The classification of the participants on the intangible assets relationship was made. Proved that the state university is a member of the public relations on property and intangible assets that make up the structure of the property is its element. The definition on the commercialization of intellectual property and its forms has been proposed. It was determined that intangible assets are complex and multi-layered structure. Essence and semantic basis on definition of intangible assets of State Universities are expounded. Suggestions on improving the current legislation of Ukraine to define the intangible assets and ways for using them in constituent activities are made.

Key words: the legal regime, intangible assets, property, State Universities, public property, commercialization, intellectual property rights.

Гарнітура Таймс. Формат 60x84/16.
Наклад 100. Папір офсетний. Ум.-др. арк. 0,9.
Підписано до друку 05.06.2015. Замовлення 105.

Надруковано в «МП Леся».
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи серія ДК № 892 від 08.04.2002.

«МП Леся»
03148, Київ, а/с 115.
Тел./факс: (066) 60-50-199, (068) 126-49-26
E-mail: lesya3000@ukr.net